

Eriarvoisuuden historia ja paluu sosiaalidemokratiaan

Arvio teoksesta Piketty, Thomas. *Pääoma ja ideologia*. Suomentaneet Saana Rusi ja Maarit Tillman-Leino. Into Kustannus. 2024. 877 s. ISBN 978-952-393-082-7.

Riku Luostari

Vuoden 2008 finanssikriisin jälkikamppailut olivat vielä käynnissä, kun 2013 ranskalainen taloushistorioitsija Thomas Piketty sinkoutui maailmanmaineeseen teoksellaan *Le Capital au XXIe siècle* (Piketty 2016). Kirjassaan Piketty argumentoi – silloin valtavirta-ajattelua hallitsevan narratiivin vastaisesti – taloudellisen eriarvoisuuden kasvaneen länsimaisissa yhteiskunnissa todellisuuksessa vuosikymmeniä. Valtavalla tilastoaineistolla hän osoitti taloudelliseksi perustaipumukseksi sen, että pääoma yleisesti ottaen kasvaa muuta taloutta nopeammin ($r > g$). Myyntimenestykseksi noussut teos jäi todennäköisesti valtavan kokonsa vuoksi monelta lukematta, mutta yhteiskunnallisen keskustelun osaksi se saapui juuri oikeaan aikaan. Uusliberaali hegemonia ja taloudellinen ja poliittinen integraatio olivat kokeneet kovan kolauksen finanssikriisiä seuranneessa talouden katastrofissa. Kasvavaan talouden eriarvoisuuteen ja vaihtoehdottomuuden politiikkaan oltiin heräämässä ympäri länsimailmaa. Finanssikriisin jälkeisinä vuosina monissa maissa vasemmistopopulistiset, Piketyyn, Yanis Varoufakiksen ja heidän hengenheimolaistensa ajatuksista ammentaneet nousivat politiikan areenoilla, kun perinteiset puolueet ja perinteiset keinot eivät näyttäneet riittävän taloudellisen kriisin taltuttamiseen (ks. esim. Jager & Borriello 2023).

Nyt – tai alun perin 2019, maailmantapahtumien näkökulmasta ikuisuus sitten – Piketty on palannut uudella tiiliskivellä *Pääoma ja ideologia*. Mutta minkälaiseen konjunkturiin Piketty tällä kertaa saapuu? Ainakaan kunnianhimoa ei Piketyltä nytkään puutu. *Pääoma ja ideologia* rakentaa kronologisesti eriarvoisuuden historiasta pitkän kaaren esimoderneista yhteiskunnista nykyaikaan. Perinteisen Euroopan lisäksi narratiiviin pääsevät mukaan Intia, Kiina ja kolonialismin ajan orjayhteiskunnat sekä Neuvostoliitto. Jokaisella yhteiskunnalla on oma eriarvoisuutta oikeuttava ideologiansa. Ajatukset toimivat historiassa Piketylle kuitenkin soveltuviin kohdissa myös muutoksen lähteenä. Teos päättyy optimistiseen manifestiin, jossa Piketty muotoilee suuntaviivoja uudelle ideologialle ja instituutioille, ”osallistavalle sosialismille”, joka vastaisi aikamme haasteisiin.

Eriarvoisuuden pitkä historia

Kirjan nimen vastaisesti pääoma, jonka taipumus kerryttää itseään muuta talouskasvua nopeammin muodosti Pikety edellisen bestsellerin ydinargumentin, on itse asiassa uuden teoksen narratiivin sivuroolissa. Sen sijaan hän on tällä kertaa kiinnostunut ideoiden ja muutoksen dynamiikassa historiallisen epätasa-arvoisuuden selittäjänä. Argumentaationsa tueksi Piketty vyöryttää valtavan määrän tilastodataa, joka on pääosin peräisin Word Inequality Database -tietokannasta [1].

Ideologian käsitteen Piketty taas näkee varsin laaja-alaisesti. Se on hänelle ”ideoiden ja diskurssien muodostama mielekäs kokonaisuus, jonka tarkoitus on kuvata hyvän yhteiskunnan rakenteita. Näin ymmärrettynä ideologialla on sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia ulottuvuuksia. Se pyrkii tarjoamaan johdonmukaisia vastauksia vaikeisiin kysymyksiin yhteiskunnan ihanteellisesta rakenteesta” (s. 13). Piketty ei ole kiinnostunut ideologian käsitteen syvällisemmästä analyysistä, vaan haluaa historiallisten esimerkkiensä kautta osoittaa ideologioiden olevan muovautuvia ja kontekstiriippuvaisia.

Tyypilliseksi ideologian rooliksi nousee kuitenkin Pikety narratiivissa pyrkimys legitimoida hallitsevaa järjestystä. Näin toimivat hänen mukaansa kristityn Euroopan feodaaliset kolmijakoiset yhteiskunnat. Niissä soturiaateli suojasi yhteiskuntaa ulkoisilta ja sisäisiltä uhilta, papisto loi moraalisen normiston ja antoi elämälle merkityksiä, ja kolmas sääty täytti työnteollaan koko muun yhteiskunnan materiaaliset tarpeet. Samalla poliittinen ja taloudellinen valta keskittyivät soturiaatelille ja papistolle. Samanlaista kolmijakoisuutta löytyy ympäri maailmaa. Pikety laaja-alainen historiakatsaus pyrkii esittämään eriarvoisuuden keskeisenä yhteiskuntaa määrittelleenä tekijänä jo esimodernissa ajassa. Ensisijaisesti hän on kuitenkin kiinnostunut modernista ajasta.

Kolmijakoinen yhteiskunta murtuu Ranskan vallankumouksessa 1789, kun taloudellinen ja poliittinen valta erotetaan toisistaan. Kansalaisten uuden yhtäläisen juridisen aseman rinnalla kuitenkin säilyy omistuksen epätasa-arvoisuus. Siitä kehittyi lyhyen, Pikety hyvin kiinnostavasti kuvaaman ideoiden kamppailun jälkeen ”omistusoikeusideologia”, joka pyhittää yksityisomistuksen. Valtion keskeiseksi rooliksi pitkällä 1800-luvulla nousee dynaamisen ja alati laajenevan kapitalistisen tuotannon kerryttämien voittojen ja omaisuuksien suojele. Soppaa hämmentää laajeneva kolonialistinen alistussuhde, jonka eri ilmentymiä Piketty käsittelee kiitettävän laajasti. Kiinan, Intian ja Amerikan yhteiskuntien historiaa on antoisaa lukea jo itsensä vuoksi, mutta niiden erinäiset taloudellisen epätasa-arvoisuuden muodot punotaan osaksi laajempaa kehitystä.

Ideologian käsittelyssä Piketty ei mene erityisen pitkälle, vaan tyytyy tyypittelemään maailmanhistorian yleisiä linjoja omistusoikeussuhteen kautta. Ideologisuus tarkoittaa pikemminkin historian avointa luonnetta: asiat eivät välttämättä ole näin, vaan voisivat voida olla toisin, jos ajattelisimme toisin.

Uudet ideat pääsevät Piketylle usein artikuloitumaan suurten historiallisten tapahtumien käännekohtien kautta. Tällaisina hän näkee varsin perinteisen luennan mukaisesti esimerkiksi Ranskan vallankumouksen ja maailmansodat. Prosessi voi

kuitenkin olla myös rauhanomaisempi, kuten jyrkän epätasa-arvoisesta yhteiskunnasta sosialidemokratian mallimaassa muuttuneessa Ruotsissa. Piketty käsittelee vertailevalla otteella maailmansotien jälkeisiä sosiaalidemokraattisia yhteiskuntia, jotka kaikki kuitenkin noudattavat saman suuntaista kehitystä kohti korkeaa omaisuuden verotusta ja sosiaalivaltion kehitystä.

Sekin kultakausi kuitenkin päättyi. Viime vuosisadan loppuvuosikymmeninä sosiaalidemokraattiset puolueet hylkäsivät työväenluokkaiset äänestäjensä ja muuttuivat koulutettua keskiluokkaa koskiskeleviksi yleispuolueiksi. Haaskalle tunkivat nationalistiset populistipuolueet, joiden kasvava suosio uhkaa nyt myllertää koko totutun sodanjälkeisen poliittisen järjestelmän.

Nykyinen ideologia on Piketylle syntynyt uusliberaalin (”uuspropertiaristisen”) talousjärjestyksen nousun ja kommunismin romahtamisen myötä. Aikamme ajattelu on hänen mukaansa jähmettynyt 90-luvulle, eikä nykyisin kaltaiselle kapitalismille nähdä vaihtoehtoja. Samalla ja juuri siksi aikaamme leimaa kasvava taloudellinen epätasa-arvoisuus, joka saa patologisen poliittisen artikulaationsa äärioikeistolaisessa identiteettipolitiikassa.

Suurta mielenkiintoa ovatkin herättäneet Piketyn tyypittelyt uusista poliittisista jakolinjoista ”bramiinivasemmiston” ja ”markkinaoikeiston” välillä. Jos perinteisesti matalasti koulutettu, melko homogeeninen työväenluokka on antanut vaaleissa äänensä vasemmistolle ja koulutetut ja varakkaat oikeistolle, on asetelma kääntynyt nykyisin pääläelleen. Vasemmisto kerää koulutettujen ääniä, ja laitoikeisto on noussut matalasti koulutettujen ykkösvaihtoehdoksi.

Kohti uutta sosiaalidemokratiaa

Laajempaan tutkimuskenttään vihkiytyneelle yhteiskuntahistorioitsijalle teoksen suuri narratiivi tuskin antaa merkittävästi uutta. Piketty ei pyri uusiin periodisointeihin, vaan nojaa perinteiseen näkemykseen esimerkiksi Ranskan vallankumouksesta käänteenä liberaaliin omistusyhteiskuntaan ja maailmansodista käänteenä massademokratiaan ja hyvinvointivaltioihin. Varsinkin finanssikriisin jälkeinen yhteiskuntahistorian tutkimus on myös jäsentänyt Piketyn tavoin 70- ja 80-luvut sosialidemokratian kultakauden lopuksi ja uusliberaalin ajan aluksi. Tätä käännettä Piketty käsittelee jopa yllättävän pinnallisesti, eikä hän juuri mainitse 70-luvun talouskriisin, inflaation ja uusliberaalien ideoiden merkitystä. Hyperkapitalistinen käänne pois hyvinvointivaltiosta (Siltala 2004), sosiaalidemokraattien käänne oikealle (Outinen 2015) ja uusliberalismin synkät vaikutukset (Autto 2023) ovat olleet tutkimuksen kohteena Suomessakin. Valtavat tilastoaineistot voivat kuitenkin tarjota monelle argumentaatioon kättä pidempää. Pitkäjänteisen lukijan se palkitsee myös rakenteellisella selkeydellään.

Taloushistoriallisia tilastoja eritellessään Piketty painottaa tulojen ja omistuksen eron merkitystä. Köyhimmässäkään ja epätasa-arvoisimmassakin yhteiskunnassa vähiten tienaavan 50 prosentin on saatava vähintään 5–10 prosenttia pysyäkseen elossa ja uudistaakseen itseään. Omaisuusosuus heillä kuitenkin voi olla mitätön, jopa negatiivinen. Esittelemällä historian saatossa muotonsa saaneita epätasa-arvon ja väliaikaisen tasa-arvon muotoja Piketty pyrkii laajan historiallisen kaaren lisäksi

osoittamaan lukijalleen, ettei mikään yhteiskunnallisen epätasa-arvon malli ole ”luonnollinen” tai välttämätön. Tämä perustotuus lienee koko teoksen tärkein viesti.

Piketty esittää teoksensa lopussa laaja-alaisen ohjelman ”osallistavan sosialismin” toteuttamiseksi. Moni elementti on nostettu suoraan sosiaalidemokratian kultakauden korporatistisesta sosiaalidemokratiasta, kuten työntekijöiden laajempi edustus yrityksissä. (Ks. yritysdemokratian noususta ja tuhosta Ruotsissa ja Suomessa laajemmin Kärrylä 2019.) Sosiaalisen turvaverkon rahoitus pohja turvataan varallisuusverolla, jonka on oltava luonteeltaan kansainvälinen. Piketyn konstit ”uusproppertiarismin” karkottamiseksi pyrkivätkin nimenomaan omistussosuuksien demokratisoimiseen yhteisomistuksen ja laajan, globaalin veroregiimin avulla. Piketty peräänkuuluttaa samaa henkeä, joka sosiaalidemokraattisilla liikkeillä oli ennen kuin ne menettivät vuosikymmenten mittaan kunnianhimonsa ja uudistumiskykynsä, eivätkä enää kyenneet vastaamaan globalisaation ja sosialismin romahtamisen haasteisiin.

Piketyn suuri kertomus jättää vain harvoin tilaa historian tapahtumien tarkemmalle analyysille. Minkälaista ideologiaa tarvitsemme, jotta Piketyn sinänsä kannatettavat eriarvoisuuden vähentämiseen pyrkivät toimet tulisivat mahdolliseksi? Piketty korostaa historian narratiivissaan kriisien ja katkosten mahdollistavan uusien ideoiden läpimurtoja. Miksi tämän vuosituhannen kriisit näyttävät vieneen meitä kohti suurempaa epätasa-arvoisuutta, epävarmuutta ja ekologista katastrofia? Ideologioiden, ihmisten ja yhteiskuntien välinen dynamiikka edellyttäisi huomattavasti tarkempaa ja teoreettisesti kunnianhimoisempaa analyysia.

Onko varaa optimismiin?

Jo teoksen johdannossa Piketty tunnustautuu luonteeltaan optimistiksi. Kyynisemmälle lukijalle kuitenkin pandemian, sotien ja äärioikeiston voittokulun varjossa fantasia globaalista ”osallistavasta sosialismista” tuntuu päivä päivältä kaukaisemmalta.

Saana Rusin ja Maarit Tilman-Leinon tekemän laadukkaan suomennoksen leipätekstillä on pituutta lähes 750 sivua, joten teos jäänee täälläkin kertaa suurelta yleisöltä hyllyn täytteeksi. Kuitenkin tuntuu, että toisin kuin *Pääoman* kohdalla, Piketty ei tällä kertaa istuta ideoitaan kovinkaan vastaanottavaiseen maahan myöskään laajemman yhteiskunnallisen keskustelun tasolla. Vuosi 2019, kun alkuperäisteos julkaistiin, on jäänyt monelle mieleen viimeisenä normaalina vuotena. Sen jälkeen toistuvat, monimuotoiset ja toisiinsa linkittyneet kriisit pandemiasta sotaan ja inflaatioon ovat nostaneet muodikkaaksi puhua ”monikriisistä”, joka näyttää myös tuottavan kasvavaa ”sosiaalivativistista” (äärioikeistolaista) poliittista vastareaktiota. Vuosikymmen sitten nousussa ollut kunnianhimoinen populistinen vasemmisto on kaikkialla joutunut antamaan tilaa uusille talous- ja laitaioikeiston koalitiolle, tai heidät ovat puolueinstituutioissa syrjäyttäneet kompromissihaluisemmat sosiaalidemokraatit.

Piketyn teos antaa joitakin työkaluja hallitsemattomaksi muuttuvan poliittisen konjektuurimme analysointiin. Suuren kertomuksen rinnalle tarvitaan aina myös hienovaraisempia ja tarkempia analyysejä täydentämään kuvaa. Toisaalta pitkän aikavälin historiaesityksille ja jopa optimistiselle maalailulle on oltava tilaa myös kyynisemmän yhteiskuntatieteilijän kirjahyllyssä.

Riku Luostari on historian väitöskirjatutkija Helsingin yliopistosta. Hän tutkii 1900-luvun jälkipuoliskon suomalaista talous- ja sosiaalipolitiikkaa.

Viitteet

[1] Word Inequality Database -tietokanta, <http://WID.world>.

Kirjallisuus

Autto, Janne toim. 2023. *Talouskuri tuli Suomeen*. Tampere: Vastapaino.

Jager, Anton & Arthur Borriello. 2023. *The Populist Moment: The Left After the Great Recession*. London: Verso Books.

Kärrylä, Ilkka. 2019. *The Contested Relationship of Democracy and the Economy: Debates on Economic and Industrial Democracy in Finland and Sweden, 1960s–1990s*. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 129. Helsinki: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3414-1>

Outinen, Sami. 2015. *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin: työllisyys sosiaalidemokraattien politiikassa Suomessa 1975–1998*. Helsinki: Into-Kustannus.

Piketty, Thomas. 2016. *Pääoma 2000-luvulla*. Suomentaneet Marja Ollila ja Maarit Tillman-Leino; jälkisanat kirjoittanut ja sisällön tarkistanut Markus Jäntti. Helsinki: Into.

Siltala, Juha. 2004. *Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Otava.